

Katrien Kintaert

**Begeleidend werken met
assistentie van dieren
Een inleiding**

ACADEMIA
PRESS

Inhoud

Inleiding	1
Deel 1 De evolutie van de mens-dier interactie	5
1. Inleiding	6
2. Historische achtergrond van mensen in relatie tot dieren en natuur	9
3. Van jagers-verzamelaars naar landbouwers: op de drempel van de beschaving	12
4. Dierenzielen en spirituele genezing: animisme en sjamanisme	16
4.1. Animisme	16
4.2. Sjamanisme	17
5. Totemdieren	25
6. Dieren in klassieke en middeleeuwse tijden	28
7. Dieren in de renaissance en verlichting	33
7.1. Het cartesisaanse denken	33
7.2. Morele gevolgen van bewustzijn bij dieren	36
7.3. Dieren als vertegenwoordiger van socialisatie	37
7.4. Besluit	38
8. 20 ^{ste} Eeuw: mens en dier	39
Deel 2 Dieren als partner in een begeleidingsproces	41
1. Terminologie	42
2. Historische achtergrond	44
3. Het dier in het kader van ziekte en welzijn: de evolutie	50
3.1. Historiek	50
3.2. Effecten van dieren op gezondheid en welzijn	53
3.3. Langetermijneffecten op gezondheid	55

3.4. Kortetermijneffecten op gezondheid	57
3.5. Fysiologische parameters	60
3.6. Psychosociale voordelen van kameraadschap met dieren	64
3.7. Redenen om dieren als partner in te zetten in een begeleidingsproces	75
3.8. Conclusie	76
4. Als het mis gaat: de correlatie tussen dierenmishandeling en criminaliteit	77
5. Theoretische modellen of handvaten voor een nieuwe hulpverleningscontext	82
5.1. De biophilia-hypothese	82
5.2. Liminality	91
5.3. Het dier als transitioneel object	96
5.4. Fractalen	99
5.5. Dieren en hechting	102
5.6. Dieren en leertheorie	108
5.7. Neotony	109
5.8. Dieren en spel	111
5.9. Dieren en humor	113
6. De creatie van een nieuwe hulpverleningscontext	116
6.1. Ingrediënten van een hulpverleningscontext	117
6.2. Aspecten van een hulpverleningscontext als ondersteuning voor het werken naar herstel van een existentieel basisvertrouwen	123
6.3. De creatie van een waarden- en normenklimaat: de basis voor veiligheid voor het dier en voor de cliënt en de omgeving	124
7. Mechanismen achter het therapeutisch effect	131
7.1. Stress: het vretende beest	131
7.2. Cartesiaans versus opensysteemdenken	133
7.3. Enkele voorbeelden van modellen van bewustzijnstoestanden	138

Deel 3	Behulpzame partners: inspiratie uit onverwachte hoeken	149
1.	Antropomorfisme	150
1.1.	Antropomorfisme bewust leren hanteren	150
1.2.	Antropomorfisme bewust inzetten	153
2.	Domesticatie	159
2.1.	Inleiding	159
2.2.	Waarom is domesticatie ontstaan?	161
2.3.	Boeiende domesticatieprocessen: op zoek naar de aard van het beest	166
3.	Ethologie	171
3.1.	(Dieren)welzijn?	172
3.2.	Conflicten	174
3.3.	Beestig herkenbaar	175
4.	Verhalen, sagen en legenden	189
4.1.	Werken met de biografie van dieren	191
4.2.	Werken met bestaande verhalen, sagen en legenden	192
4.3.	Zelf een verhaal maken of een sluimerend verhaal wakker maken	195
Deel 4	Omkadering	201
1.	Opzetten van een BLAD-programma	202
1.1.	Mogelijke thema's	202
1.2.	Interventies in de praktijk bekeken volgens de doelgroep	203
1.3.	Soorten dieren	217
1.4.	Soorten methodieken	218
1.5.	Soorten context	218
1.6.	De animal handler	220
1.7.	Een ander perspectief: een sociaal-ecologische processtructuur	222
1.8.	Wees voorbereid op de komst van de 'Twaalf Draken'	223
1.9.	Een plan opstellen	226

2. Criteria en veiligheidsmaatregelen	228
3. Evaluatie van een BLAD-programma	234
3.1. Algemeen rond evalueren	234
3.2. Evalueren van je eigen programma	235
3.3. Hoe evalueren?	237
Epiloog	247
Bibliografie	249
Illustratieverantwoording	257

Inleiding

Begeleidend werken met assistentie van dieren (BLAD) blijft een relatief nieuw fenomeen in het hulpverleningslandschap. Her en der duiken projecten op, vaak kopieën van eerder gecreëerde projecten, die hun diensten reeds konden bewijzen. Het pionierstraject van dit werkterrein bevindt zich nog steeds in een pril stadium. De eerste enthousiaste pogingen werden ondernomen en toegejuicht door fans, maar even zo snel weer neergehaald door sceptici. Vanuit academische hoek wordt soms met een zekere nieuwsgierigheid naar het fenomeen gekeken, maar in de regel wordt het thema eerder meewarig benaderd. In het kader van dit boek wordt BLAD niet bekeken als een nieuw soort methodiek binnen de hulpverlening, maar eerder als een nieuw soort hulpverleningscontext. Deze context kan als geheel worden ingezet binnen een begeleidingsproces maar vertegenwoordigt tezelfdertijd een duidelijke visie op de hulpverlening, op het mens-zijn, op de relatie mens-dier en op het leven zelf.

Vanuit een sociaal-ecologische visie beschrijft dit boek een eigenzinnige kijk op het inzetten van dieren in de hulpverlening. Binnen deze hulpverleningsvisie gaan we op zoek naar een individuele en collectieve habitat die helend kan zijn voor zowel mens als dier. We ontsnappen aan de beperkingen van de rationele aanpak van de hulpverlening, de aloude cartesische zienswijzen op behandelingsstrategieën van hen die ‘anders’ zijn. We nemen een grote evolutionaire bocht en gaan oeroude mens-dier processen inzetten als krachtbron binnen begeleidingen. De vooropgestelde context is een nieuw gecreëerde realiteit die bestaat uit verschillende componenten waarmee elke dag opnieuw een uniek hulpverleningsscenario wordt geschreven. Deze nieuwe realiteit die zich ontplooft tussen een oude en nieuwe identiteit wordt een magische transitruimte waarin een cliënt existentieel kan thuiskomen én kan experimenteren met nieuwe mentale, emotionele en gedragspatronen. De ingezette dieren fungeren hierbij als gidsen, als therapeutische spiegels en als onuitputtelijke bronnen van zorg en platformen voor het verkennen van nieuwe bewustzijnsniveaus. Binnen dit kader wordt het dier een therapeutisch personage, met eigen noden, problemen en doelstellingen. Deze visie is het resultaat van een intensief zoekproces waarbij ik heb bekeken wie welke fragmenten van inzet van dieren in begeleidingen heeft uitgewerkt. Vanuit de praktijk heb ik gekeken welke componenten van belang zijn voor een rijk BLAD-programma en wat ook echt werkt.

Hoewel deze componenten afzonderlijk beschreven worden, zijn ze overal en altijd met elkaar verbonden en is er een voortdurende wederzijdse beïnvloeding. Al deze componenten voegen wij samen tot een delicaat geheel waarvan het evenwicht van wezenlijk belang zal zijn voor de kwaliteit van ons programma. Het is juist vanuit deze totaalvisie dat BLAD nieuwe wegen en mogelijkheden kan laten zien en aldus nieuwe BLAD-pro-

gramma's kan creëren. Immers, elk werkterrein dat niet vanuit inhoudelijke basis wordt gevoed, en dat bestaat uit eindeloze kopieën van steeds dezelfde thema's is gedoemd om op korte of minder korte termijn te verdwijnen.

Dit boek probeert op geen enkele manier om een compleet beeld te geven omtrent de inzet van dieren in de hulpverlening. Dat is volstrekt onmogelijk. Er is wel geprobeerd om een zo ruim mogelijk spectrum aan te reiken van nieuwe hulpverleningscomponenten met inzet van dieren die een rol spelen in het behalen van de vooropgestelde hulpverleningsdoelstellingen, zonder te pretenderen dat deze opsomming eindig of af zou zijn. Met dit boek wil ik de lezer laten proeven van hoe een BLAD-context er kan uitzien en wat de kracht ervan kan zijn. Wanneer je verder gebeten bent door de idee, zijn er wegen om je op ernstige wijze te scholen en een leermeester te zoeken om het vak te leren via de ziel van de oefening. Immers, wie deze hulpverleningscontext wil hanteren in zijn dagdagelijkse hulpverleningspraktijk, draagt een meervoudige verantwoordelijkheid: in de eerste plaats voor de cliënt en het ingezette dier, maar zeker ook voor de ecocentrische, ecologische, antropocentrische of zelf egoïstische visie die hij met een BLAD-programma kan overdragen op een cliënt en diens context. Jouw eigen keuze hierin is bij voorkeur een bewuste keuze. Reden genoeg dus om deze materie niet al te lichtvoetig op te nemen maar om tijd en ruimte te nemen om ze te bestuderen en zich eigen te maken.

Deel 1

De evolutie van de mens-dier interactie

1. Inleiding

There is nothing more difficult to plan, more doubtful of success, more dangerous to manage than the creation of a new system. The innovator has the enmity of all who profit by the preservation of the old system and only lukewarm defenders by those who would gain by the new system.

Machiavelli, 1513

Begeleidend werken via assistentie van dieren met verschillende doelgroepen is een relatief nieuw werkterrein, dat echter teruggaat tot een veel ouder, dieper en universeel begrip van de relatie mens-dier-natuur, als gegevenheid op dit moment maar uiteraard ook als evolutionair gegeven. Om de effecten van begeleidend werken met inzet van dieren beter te kunnen begrijpen, is het dan ook noodzakelijk onze evolutie met dieren van dichtbij te bekijken.

In onze huidige fase van evolutie worden we verondersteld de dieren als onze kameraden, zelfs vrienden te bekijken, om hen op te nemen in onze cirkel van familiale en sociale verantwoordelijkheden. De vraag is of deze relatie tot dieren een natuurlijke en gezonde relatie vertegenwoordigt. Volgens sommigen is onze huidige houding t.o.v. dieren de vertaling van de systeem dualiteit natuur-cultuur. De menselijke relatie in deze samenhang wordt in deze vaak gekarakteriseerd door macht en gevaar. Onze ander type relatie met dieren, namelijk het slachten, koken en eten (en andere economisch gebruik) van dieren, wordt in deze tijden gezien als een gerechtvaardigde gewoonte. Ook hier is de belangrijkste onderliggende laag er één van morele superioriteit: macht en dominantie. Tussen de slachtdieren en de hoofdrolspelers in de troetelindustrie is ergens een nuchtere correcte houding te vinden t.a.v. dieren, waarbij rekening wordt gehouden met de aard en de waardigheid van het beest.

Onze huisdieren hebben in de loop van de tijden verschillende taken van ons gekregen: van offer- naar werk- of lastdier tot een huiskameraad. Als huisdier hebben ze sinds lang bijgedragen tot het menselijk welzijn nog voor iemand zich afvroeg waarom dit zo was. Op dit moment is er statistisch bewijs dat huisdieren een helende rol kunnen spelen bij menselijk leed, van het syndroom van Down over fysieke handicaps tot psychosociale problemen. Wie naar recente onderzoeksresulten

taten kijkt, zal zien dat huisdieren zowel de levenskwaliteit als de levenskwantiteit (levensduurte) op een positieve manier kunnen beïnvloeden.

Naast hun betekenis voor diverse doelgroepen, hebben dieren die in de hulpverlening worden ingezet een nieuwe equipe van ‘adepten’, voor- en tegenstanders, gedreven vrijwilligers en welzijnswerkers gecreëerd: zorgspecialisten, nieuwe specialisaties voor dierenartsen, therapeuten met assistentiedieren, bouwers van aangepaste dierenfaciliteiten voor therapie, maar ook een aantal vaste academische medewerkers die de methodiek als onderzoeksonderwerp heeft gekozen. Vanuit dierenrechtenkringen komt ons dan weer de wolk van ‘rechtvaardige socialisatie met het volledige dierenrijk’ tegemoet, niet zelden aangedreven door persoonlijke wensen tot onvoorwaardelijk broederschap, zorg, medeleven vriendelijkheid, ongebreidelde sociale contacten en ideale persoonlijke standaarden (m.a.w. regels en sociale normen die de menselijke samenleving vorm geven), en wordt deze idee geprojecteerd op de natuurlijke dierenwereld: een invasie misschien van de ecologische wereld in een geest van menselijke arrogantie. Uiteindelijk komt ook een grote groep van dierenliefhebbers op dit nieuwe hulpverleningsterrein af – vaak gedreven door sentiment en persoonlijke noden – die het ‘bepamperen’ van dieren als voorwaarde voor dierenwelzijn hebben vooropgesteld. Voor hen is het begeleidend werken met assistentie van dieren een louter intuïtief en vanzelfsprekend gegeven, waarvoor men zich enkel dient te baseren op persoonlijke ervaring met dieren en waarvan in regel enkel positieve wonderresultaten verwacht kunnen worden.

Door het samensmelten met deze groepen zou het terrein van werken met assistentie van dieren al heel vlug in twijfelachtige schemerzones terecht kunnen komen.

Werken met assistentie van dieren vertrekt in eerste instantie echter vanuit de noden van de cliënten; stelt zichzelf specifieke hulpverleningsdoelstellingen en gaat op zoek naar haalbare manieren om – via dieren en de natuurlijke behoeften van deze dieren – aan deze noden te kunnen beantwoorden.

Laat ons echter bij het begin van dit betoog niet vergeten dat het in onze aard en onze gewoonten ligt om de natuurlijke omgeving en dieren te gebruiken (niet zelden te misbruiken) voor onze eigen doelstellingen. In dit geval is onze doelstelling het doeltreffend en integer opvolgen van specifieke hulpverleningsdoelstellingen. Het welzijn en het welbevinden van de dieren die in deze begeleidingsvorm worden

ingezet, zal echter van een net zo evenwaardig belang zijn als de vooropgestelde hulpverleningdoelstellingen voor onze cliënten. Bewaren we dit evenwicht niet, dan blijven we handelen in de geest van het menselijke antropocentrisme, waarbij we niet alleen onze ingezette dieren zullen schaden maar ook onze menselijke arrogantie als voorbeeld zullen stellen voor de cliënten waarmee we werken.

2. Historische achtergrond van mensen in relatie tot dieren en natuur

Dieren en natuur zijn in alle tijden van essentieel belang geweest voor de mens. In alle culturen komen dieren voor in religie, mythes, kunst en ceremonies. In *Genesis* waren dieren de eerste gezellen van Adam en zijn eerste linguïstische daad bestond erin dat hij de dieren een naam gaf: het principe van *nomina res essentiant*. De namen die Adam aan de dieren gaf suggereerden niet enkel hun karakter, maar tevens hun rol en lot op deze aarde (*Genesis* 2:19). Eden werd beschreven als een prachtige tuin waar mensen in harmonie leefden met de dieren en de natuur. God gaf Adam en Eva de opdracht te heersen over alle andere schepselen:

God maakte alle soorten in het wild levende dieren, al het vee en alles wat op de aardbodem rondkruipt. En God zag dat het goed was.

God zei: 'Laten wij mensen maken die ons evenbeeld zijn, die op ons lijken; zij moeten heerschappij voeren over de vissen van de zee en de vogels van de hemel, over het vee, over de hele aarde en over alles wat daarop rondkruipt.' God schiep de mens als zijn evenbeeld, als evenbeeld van God schiep hij hem, mannelijk en vrouwelijk schiep hij de mensen. Hij zegende hen en zei tegen hen: 'Wees vruchtbaar en word talrijk, bevolk de aarde en breng haar onder je gezag: heers over de vissen van de zee, over de vogels van de hemel en over alle dieren die op de aarde rondkruipen.'

Genesis 1:1:25-28

Menselijke dominantie op deze aarde maakte de weg vrij voor een instrumentele, gebruiksmatige houding tegenover dieren. Hun volledige bestaan werd gewettigd door de mens in al zijn noden te dienen. Hier ontstond de idee van de menselijke superioriteit. Deze idee van morele superioriteit was een mythe, een afgeleide van Bijbelse en klassieke bronnen die zijn formele expressie kende in de geschriften van Thomas Van Aquino in de 13de eeuw. Religieuze en wereldlijke autoriteiten slaagden erin deze mythe in stand te houden door pogingen tot een alternatieve kijk op de mens in het universum systematisch te weren.

De mythe dat de mens het recht op heerschappij had over de rest van de schepping, werd een handige culturele motivatie die landbouw en economische expansie leek te ondersteunen. Het liet de mens toe om dieren te bekijken als objecten en handelswaar en het moedigde een vrijpostige tot agressieve houding aan tegenover de gehele natuurlijke omgeving. Wilde dieren die onbruikbaar geacht werden, of die de fout hadden gemaakt om zich met de mens te meten, werden universeel geïnclassificeerd als ongedierte dat bij elke mogelijke gelegenheid vernietigd diende te worden. Onontgonnen gebieden zoals bossen, moerasland en heideland, werden gezien als akelige en vijandige wildernisgebieden die bloeddorstige wolven en legendarische monsters herbergden. Het was de taak van de mens om deze gebieden te temmen en te onderwerpen aan het juk van de menselijke dominantie.

Met andere woorden: de mythe was bijzonder belangrijk en werd heftig verdedigd omdat ze immense overlevingswaarde had. Vele mensen werkten op het land. Levensverwachtingen waren laag en de mensen hadden al genoeg problemen zonder zich ook nog eens schuldig te moeten voelen omtrent het welzijn van fauna en flora. Ondanks verscheidende aanpassingen en een zekere terugval, heeft de idee van menselijke superioriteit het westerse denken steeds gedomineerd, om recent slechts een weinig aan kracht in te boeten onder het gewicht van wetenschappelijke en filosofische bewijzen van het tegendeel.

Steeds meer mensen realiseren zich hoe groot de schade is die we hebben toegebracht aan de aarde en de dieren die onze planeet delen en willen hier iets aan doen. Het is geen nieuws dat de mens ecosystemen vernietigt, maar de menselijke populatie is dermate aangegroeid dat de schade die we aanvankelijk aanbrachten steeds groter en duidelijker wordt. Land vrijmaken door ongewenste planten te verbranden is een praktijk die al van oudsher bestaat, maar het grootste deel van de vernieling vond plaats ná 1900: het verlies van regenwouden, de vervuiling van grote wateroppervlakten, de al dan niet volledige uitroeiing van sommige plant- en diersoorten.

De industriële revolutie heeft de mens ook lichamelijke schade toegebracht – denk maar aan de vervuiling – en heeft de meeste mensen bijgedreven op een kleinere ruimte. Vele mensen hebben geen contact meer met dieren en hebben geen toegang meer tot een natuurlijke omgeving. Veel mensen in geïndustrialiseerde landen voelen dat er iets ernstig mis is met hun leven en dat daarin verandering moet komen, maar men weet niet hoe. We werken teveel uren in kleine hokjes, starend naar computerschermen. Velen werken in een omgeving zonder ramen of frisse lucht. We komen

te weten dat vele van onze religieuze en politieke leiders onethisch te werk gaan. We kijken toe hoe grote bedrijven de boeken moesten neerleggen wegens failliet en hoe gerespecteerde accountancy firma's massaal frauderen. De verbinding tussen fauna en flora en onze eigen natuur raakt steeds meer zoek. Toch is het ooit anders geweest... (Beyens 2004).

3. Van jagers-verzamelaars naar landbouwers: op de drempel van de beschaving

Om een idee te krijgen waar wij mensen staan in het tijdperk van de evolutie, stelde Carl Sagan een tijdslijn op vanaf de oerknal, 13,7 miljard jaar geleden, tot nu. Uit deze tabel blijkt dat de moderne mens nauwelijks een 'laagje vernis' vertegenwoordigt in de evolutie van de mens. Onze genen lijken in dit kader vooral te bestaan uit deze van jagers-verzamelaars. Onze 'beschaafde wereld' lijkt in dat kader niet meer dan een papiertje dat slechts weinig met de inhoud te maken heeft.

Als men de ontwikkeling van de kosmos op een denkbeeldige **tijdschaal van 12 maanden** uitzet, is men in staat een klein beetje gevoel voor kosmische verhoudingen te ontwikkelen:

- als de *Big Bang* op 1 januari, 00.00 uur plaatsvindt, dan ontstaat de melkweg begin mei en ons zonnestelsel op 9 september;
- de 'darwinistische evolutie' concentreert zich pas op de tweede helft van december;
- op 19 december ontstaan dan de eerste vissen en gewervelde dieren, een dag erna de eerste planten;
- op 21 december nemen we de eerste insecten waar en op 23 december de eerste reptielen;
- op 24 december doen de dinosaurussen hun intrede, om op 28 december al weer uit te sterven;
- op 26 december verschijnen de zoogdieren en op 27 december de vogels;
- op de avond van de 31 december om 10.30 uur betreedt de mensachtige pas het toneel als echt 'mens'. Die mens beheerst de menselijke taal pas echt vijf minuten vóór middernacht;
- de teruggevonden menselijke cultuursporen zijn een kwestie van luttele seconden vóór de klok van middernacht:
- de piramiden in Egypte verrijzen om 23.59 uur en 50 seconden;
- om 4 seconden voor middernacht wordt Christus geboren;
- en om 1 seconde voor twaalf wordt in Europa de renaissance ingeluid.
- de volledige geschiedenis van onze eigen eeuw vindt plaats rondom middernacht.

Wat betekent dit voor ons vandaag? Stel je voor: je spendeerde 99% van je meest recente evolutionaire geschiedenis terwijl je blootsvoets rond rende, bomen beklom en at je zaken die je nu hoogstwaarschijnlijk niet meer zou aanraken. Je kon gewoonlijk voedsel, kleding, onderdak en water vinden in ongeveer 2,44 uur per dag (Beyens 2004). Dit is heel wat minder tijd dan landbouwers nodig hadden en hebben, zelfs mét behulp van moderne uitrusting. Zelfs al werken de landbouwers nog zo lang, de oogst kan altijd mislukken door weeromstandigheden, plantenziekten of insecten.

Gezien je 99% van je evolutionaire geschiedenis in deze omstandigheden hebt geleefd, blijkt je op dit moment zowel fysiek als mentaal vrijwel gelijk te zijn gebleven. We zijn weliswaar kleiner en minder gezond dat 100.000 jaar geleden, maar de levensverwachting lag toen een stuk lager (gemiddeld 35,4 jaar). Je vond als jager-verzamelaar natuurlijk sneller de dood: een kleine ontsteking kon, zonder medicijnen, al gauw dodelijk blijken, of je kon worden gedood door het wezen waarop je aan het jagen was.

Het punt is dat ons lichaam en onze geest er 100.000 jaar over gedaan hebben om zich aan te passen aan hun omgeving. De manier waarop we lopen, zweten, slapen, ademen en de manier waarop onze instincten werken (maar ook onze existentiële angsten), zijn geconditioneerd om te overleven in een prelandbouw omgeving. De jager – verzamelaar had een ecocentrische¹ houding en wou voor alle zekerheid op goede voet staan met de dieren en hun geesten, opdat hij later nog met succes zou kunnen jagen. De mens was gedurende miljoenen jaren als jager-verzamelaar een deelnemer aan het ecologisch evenement, zij het dan dat hij zich meer en meer als een bijzonder acteur begon te ontplooien: de biologische evolutie verrijkte hem met eigenschappen die andere zoogdieren nauwelijks kennen, zoals spraak bijvoorbeeld, de manier waarop hij zijn hersenen gebruikte en de wijze waarop hij omging met kennis. Deels was dit een compensatie voor de eerder gebrekkige lichamelijke uitrusting. Eén voorbeeld: we hebben geen dikke pels, maar door kledij te ontwikkelen kunnen we in koude klimaten leven. Het is daarbij tekenend dat de eerste kledij bestond uit vellen van andere dieren, de mens roofde als het ware de klederen van een ander wezen (Beyens 2004).

1 Ecocentrisme is een term uit de milieufilosofie en de ethiek. Dit wereldbeeld stelt niet de mens (antropocentrisme) maar het ecosysteem centraal.

Jagers-verzamelaars waren goede managers van hun natuurlijke rijkdommen. Anderson (1996) noemt de zalmvisserij aan de kust van de Stille Oceaan als voorbeeld. Langs die kust zijn er honderden stromen en rivieren te vinden waarin zalm kuit schiet. Aboriginals, als voorbeeld van een volk van jagers-verzamelaars, hadden de technologie en de potentiële mogelijkheden in de vorm van stuwen en vallen om de toestroom van zalm in één enkel seizoen te vernietigen. De toestroom van zalm werd echter voor millennia behouden en niet verarmd, totdat Europeanen op het toneel verschenen en er met grootschalige vormen van habitat modificatie en commerciële overbevissing werd gestart. Voorschriften voor toezicht en ceremonie waren bij jagers-verzamelaars duidelijk essentiële functies van ecologische managementsystemen. Jagers-verzamelaars kenden een grote mobiliteit, verplaatsten zich op zoek naar nieuwe voedselbronnen. De bevolkingstoename was beperkt omdat de natuurlijke draagkracht van het milieu steeds het laatste woord had.

Vanaf ongeveer 11.500 jaar geleden begonnen jagers-verzamelaars in verschillende continenten en onafhankelijk van elkaar geselecteerde wilde dieren en planten aan zich te binden, en ontwikkelden zich de eerste landbouwmaatschappijen. Dit is één van de weinige sleutelgebeurtenissen in de geschiedenis van de mensheid, misschien wel dé belangrijkste. De impact hiervan heeft een dermate grote omvang dat de archeoloog Gordon Childe hiervoor in 1936 het begrip 'neolithische revolutie' lanceerde. Archeologen laten hier inderdaad het nieuwe steentijdperk beginnen.

Met de opkomst van de landbouw veranderde de relatie mens-natuur en mens-dier van een ecocentrische naar een gebruiksrelatie. Geteelde gewassen, gekweekte dieren en vervaardigde gewassen kwamen terecht in een opbodstelsel waarin het verwerven centraal kwam te staan. Door zijn sedentair bestaan creëerde de landbouwer voor het eerst pollutie (de natuur had niet meer de kans zich te herstellen nadat haar bronnen werden gebruikt). Ook infectieziekten staken voor het eerst de kop op. Er werden voor het eerst ook voedseloverschotten gecreëerd waardoor ook niet-landbouwers gevoed konden worden. Hierdoor ontstond een complex gelaagd systeem van bezitters en niet-bezitters, waardoor er voor het eerst sprake was van ongelijkheid.

De wereld van vandaag, met zijn goede en slechte kanten, is het resultaat van dit domesticatieproces. Hongersnood was eerder ongewoon bij de prehistorische jager-verzamelaar, vandaag sterven elke dag 25000 mensen van de honger. Landbouwers werden gescheiden van de continuïteit van planten en dieren. Er waren goede planten (de gewassen) en slechte planten (onkruiden). Er waren goede dieren (zij

die gekweekt werden om op te eten of omwille van bepaalde delen van het lichaam) en slechte dieren (roofdieren). We hebben goede en slechte planten en dieren in stedelijke huishoudens. We willen geen onkruid in ons gazon, dus besproeien we het maar met chemische middelen; we houden van onze huisdieren, maar we willen geen mieren in onze keukens (Beyens, 2004).

E2BN Gallery

4. Dierenzielen en spirituele genezing: animisme en sjamanisme

In ideeën van mensen over genezing en welzijn, en hoe dieren daar een rol kunnen in spelen, speelde in de vorige eeuwen niet enkel de kijk op dieren een rol maar ook de eigen en plaatsgebonden bovennatuurlijke of ‘wetenschappelijke’ geloofssystemen.

4.1. Animisme

Animisme is hoogstwaarschijnlijk de meest archaïsche vorm van een dergelijk geloofssysteem. Animisme staat voor het concept dat alle levende wezens, maar ook alle andere natuurlijke objecten en fenomenen doordrenkt zijn van een onzichtbare ziel, geest of essentie die het bewuste lichaam bezielt, en die in staat is zich onafhankelijk te bewegen en te handelen in het lichaam wanneer de bezitter van dit lichaam droomt of bewusteloos is.

In dit kader hadden ziekte of een gebrek aan welzijn steeds te maken met een aanval op de ziel door kwaadardige of boze geesten, afkomstig van andere wezens die de aanval pleegden toen de persoon aan het dromen was of het bewustzijn had verloren. Deze aanvallen werden soms gezien als een vergelding voor morele overtredingen die de persoon had begaan. Het kon ook gebeuren dat de zieke het slachtoffer was geworden van aanvallen door een boosaardige persoon of heks. Door de dromen van de zieke te interpreteren werd onderzocht waar de aanvallen vandaan kwamen.

Animistisch geloof was en is karakteristiek voor de meeste samenlevingen van jagers en verzamelaars en binnen deze samenlevingen wordt de aanval op dierengeesten gezien als de meest directe oorzaak van kwaadardige aanvallen op de eigen ziel. Alle dieren worden dan ook met het grootste respect behandeld. Het eten van dieren is binnen deze culturen een dubieuze zaak. Het grootste gevaar in een menselijk leven bestaat eruit dat menselijk voedsel volledig bestaat uit zielen. Alle wezens die we moeten doden en eten, al die wezens die we moeten neerleggen en vernietigen om kleren voor onszelf te maken, hebben zielen zoals wij die hebben, zielen die niet vergaan met het lichaam en die om deze reden gunstig gestemd moeten worden om te voorkomen dat zij zich wreken op ons omwille van het verlies van hun lichaam